

Nr 4

Socialförsäkringsutskottets betänkande i anledning av motioner om allmän egenpension m. m.**Motionerna**

I detta betänkande behandlas

motionen 1973:280 av herr Nilsson i Agnäs (m) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär en utredning om hemarbetets värdering syftande till bättre social trygghet för bl. a. den stora grupp av kvinnor på landsbygden, t. ex. jordbrukar- och lantbrukarhustrur, som ställs utan möjlighet till förvärvsarbete utanför hemmet;

motionen 1973:1146 av fru andre vice talmannen Nettelbrandt m. fl. (fp) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär en utredning och förslag om allmän egenpension enligt de riktlinjer som skisseras i motionen;

motionen 1973:1152 (jfr 1973:1539) av fru Olsson i Hölö m. fl. (c) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär förslag om ändrade bestämmelser innebärande att efterlevandeskyddet görs neutralt i förhållande till kön.

De författningshänvisningar som görs i det följande avser samtliga lagen om allmän försäkring (AFL).

Gällande bestämmelser*Folkpensioneringen*

Rätt till folkpension tillkommer varje svensk medborgare som är bosatt i Sverige eller som varit mantalsskriven här för det år då han fyllde 62 år och för de fem åren närmast dessförinnan (5 kap. 1 §). Ålderspension utgår i regel från 67 års ålder. Dess årsbelopp utgör 90 % av basbeloppet för ogift och i regel 70 % av basbeloppet för gift pensionsberättigad.

Förtidspension utgår till den vars arbetsförmåga på grund av sjukdom eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan är varaktigt nedsatt med minst hälften. Kan nedsättning av arbetsförmågan inte anses varaktig utgår tidsbegränsad förtidspension i form av sjukbidrag (7 kap. 1 §). Är arbetsförmågan nedsatt i sådan grad att intet eller endast en ringa del återstår, utgår hel förtidspension. Är arbetsförmågan nedsatt i mindre grad men likväl med avsevärt mer än hälften, utgår två tredjedelar av hel förtidspension. I övriga fall utgår halv pension (7 kap. 2 §). Beträffande beräkningen av pensionsbeloppet gäller i övrigt

samma regler som för ålderspension (7 kap. 4 §). I vissa fall kan förtidspension enligt regler som trätt i kraft den 1 juli 1972 utgå vid varaktig arbetslöshet utan särskild medicinsk prövning. Under vissa förutsättningar utgår invaliditetsersättning (9 kap. 3 §).

Änkepension utgår enligt närmare bestämmelser i 8 kap. 1–4 §§ till änka som har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barn under sexton år eller som vid makens död fyllt 36 år och varit gift med honom minst fem år. Med änka jämställs under vissa förutsättningar kvinna som utan äktenskap stadigvarande sammanbott med man som sedan avlidit. Änkepensionens årsbelopp utgör normalt 90 % av basbeloppet.

Om en kvinna blivit änka efter den 30 juni 1960, utgår änkepensionen utan inkomstprövning. För änkor, vilkas män avlidit före den 1 juli 1960 är pensionen däremot inkomstprövad. Om dödsfallet inträffat under tiden den 1 juli 1958–den 30 juni 1960, är dock viss del av pensionen, det s. k. garantibeloppet, fri från inkomstprövning. Garantibeloppet utgör, om dödsfallet inträffat under tiden den 1 juli 1958–den 30 juni 1959, en tredjedel och, om dödsfallet inträffat under tiden den 1 juli 1959–den 30 juni 1960, två tredjedelar av det belopp som skulle ha utgått utan inkomstprövning.

Änkepension dras in, om änkan ingår nytt äktenskap, men börjar ånyo utgå, om det nya äktenskapet upplöses inom fem år.

Uppfyller en änka förutsättningarna för rätt till både förtidspension och änkepension, utgår efter hennes eget val en av dessa pensioner. Fr. o. m. den månad då änkan fyller 67 år utbyts änkepensionen mot ålderspension.

Barnpension tillkommer barn, vars far eller mor eller båda föräldrar avlidit och som ej fyllt 16 år. Pensionens årsbelopp uppgår till 25 % eller, om bägge föräldrarna avlidit, 35 % av basbeloppet (8 kap. 5–6 §§).

Tilläggsförmåner till folkpension är barntillägg, invaliditetstillägg, pensionstillskott, hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg (9 kap. 1, 2, 4, 5 §§).

Tilläggs pensioneringen

Inom tilläggs pensioneringen finns i fråga om ålder, nedsättning av arbetsförmåga etc. som förutsättning för olika pensionsförmåner liknande regler som inom folkpensioneringen (12–14 kap.). Medan pensionerna inom folkpensioneringen utges med enhetsbelopp oberoende av tidigare inkomster eller avgiftsbetalning, byggs pensionsrätten inom tilläggs pensioneringen upp genom förvärvsarbete individuellt för varje försäkrad. I gengäld är rätten till tilläggs pensionen ej knuten till medborgarskapsvillkor eller villkor om fortsatt bosättning i Sverige.

Pensionsrätt inom tilläggs pensioneringen byggs upp kalenderårsvis av svenska medborgare och här bosatta utlänningar genom att inkomst av anställning och inkomst av annat förvärvsarbete tillgodoräknas dem som pensionsgrundande inkomst. Beräkning av pensionsgrundande inkomst

görs dock inte för år före 16 års ålder eller efter 65 års ålder och inte heller för år då ålderspension eller förtidspension enligt AFL (1 kap. 3 §, 11 kap. 1 §) utgått.

Med inkomst av anställning avses den lön i pengar eller naturaförmåner i form av kost eller bostad, som försäkrad åtnjuter som arbetstagare i allmän eller enskild tjänst. Till sådan inkomst hänförs dock ej från en och samme arbetsgivare åtnjuten lön som under året inte uppgått till 500 kr. Med inkomst av anställning kan, om parterna är ense, likställas ersättning för arbete som försäkrad utfört för annans räkning utan att anställning förelegat. Hänsyn tas som regel inte till ersättning från utomlands bosatt arbetsgivare, utländsk juridisk person eller främmande makts beskickning eller konsulat (11 kap. 2 §).

Med inkomst av annat förvärvsarbete avses dels inkomst av rörelse som bedrivs i Sverige, dels inkomst av här belägen jordbruksfastighet som brukas av den försäkrade, dels — i den mån inkomsten inte är att hänföra till inkomst av anställning — ersättning i pengar eller naturaförmåner i form av kost eller bostad för arbete för annans räkning. Inkomst som inte uppgått till 500 kr. för år tas ej i beräkning (11 kap. 3 §).

Den pensionsgrundande inkomsten för ett år utgörs av summan av inkomst av anställning och inkomst av annat förvärvsarbete, varvid man bortser från inkomstdelar som understiger det vid årets ingång gällande basbeloppet (sådana inkomstdelar täcks av folkpensioneringen) eller överstiger 7,5 gånger detta basbelopp (11 kap. 5 §). För varje år då pensionsgrundande inkomst fastställs för försäkrad tillgodoräknas hans pensionspoäng som motsvarar den pensionsgrundande inkomsten dividerad med det vid årets ingång gällande basbeloppet (11 kap. 6 §).

Inom ålderspensioneringen utgör pensionen 60 % av produkten av basbeloppet för den månad som pensionen avser och medeltalet av de pensionspoäng som tillgodoräknats den försäkrade. Har pensionspoäng tillgodoräknats för mer än 15 år, görs medeltalsberäkningen enbart på de 15 högsta poängtalerna. Har pensionspoäng tillgodoräknats den försäkrade mindre än 30 år, sker en proportionell reduktion av pensionen. Specialregler finns för fall då undantagande från tilläggspensioneringen gällt under något år. Likaledes finns regler om minskning av pensionens årsbelopp vid förtida uttag av ålderspension (12 kap. 2 §).

I fråga om tilläggspension i form av förtidspension eller sjukbidrag gäller samma regler som beträffande folkpensioneringen. En förutsättning för rätt till förtidspension från tilläggspensioneringen är att den försäkrade kan tillgodoräkna sig pensionspoäng för tid före det år då pensionsfallet inträffat (13 kap. 1 §).

Storleken av hel förtidspension motsvarar i princip den ålderspension som skulle tillkomma den försäkrade från 67 års ålder. För beräkningen gäller särskilda regler.

Beträffande familjepensionerna till efterlevande gäller att beräkningen av pensionsbeloppet anknyter till det belopp som utgått eller skulle ha utgått till den avlidne som egenpension inom förtids- eller ålderspensioneringen. Om den avlidne vid dödsfallet var ålders- eller förtidspensionär,

avgörs således storleken av den efterlevandes pension i princip av storleken av den utgående egenpensionen. I annat fall är utgångspunkten den förtidspension som skulle ha utgått om rätt till sådan pension inträtt vid tidpunkten för dödsfallet. Änkepensionens årsbelopp utgör 40 % av den nämnda egenpensionens årsbelopp eller 35 % om efter den försäkrade också finns pensionsberättigat barn. Barnpension tillkommer försäkrads barn under 19 år och utgår, om någon samtidigt är berättigad till änkepension, med 15 % av egenpensionens årsbelopp och eljest med 40 % av detta belopp. Är barnen flera ökas barnpensionsbeloppet med 10 % för varje barn och det sammanlagda beloppet fördelas lika mellan barnen (14 kap. 3 och 5 §§).

Flera familjepensioner kan inte utgå samtidigt till samma person. Är någon för samma månad berättigad till flera tilläggspensioner i form av familjepension – t. ex. barnpension efter dels fader, dels moder eller änkepension och barnpension – utgår således endast den största av dessa (14 kap. 7 §). En kvinnas rätt till änkepension påverkas emellertid inte av att hon samtidigt är berättigad till förtidspension eller ålderspension från tilläggspensioneringen. Änkepension från folkpensioneringen kan däremot aldrig utgå samtidigt med folkpension i form av förtidspension eller ålderspension.

Tidigare behandling

Vid 1966 års riksdag väcktes motioner med yrkande om utredning av frågan om en allmän egenpension. I motionerna pekades på den bristande överensstämmelsen mellan familjepensionering enligt å ena sidan folkpensioneringens och å andra sidan tilläggspensioneringens bestämmelser. Motionärerna menade att självständig pensionsrätt borde tillerkännas hemarbetande eller deltidsarbetande make och att änkepensionen borde ersättas av en försörjarpension.

Andra lagutskottet framhöll (2LU 1966:53) att pensionsförsäkringskommittén enligt sina direktiv hade att utreda frågan om änkepension och hemställde därför att motionerna skulle överlämnas till denna kommitté.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

År 1967 väcktes motioner vilka bl. a. syftade till likställdhet mellan män och kvinnor i fråga om ekonomiskt skydd i socialförsäkrings-systemet. Enligt motionärernas mening borde familjeskyddet förbättras under barnens uppväxt- och utbildningstid samt efterlevandeskyddet omprövas och i första hand utformas som ett skydd för efterlämnade minderåriga barn och deras vårdnadshavare.

I sitt av riksdagen godkända utlåtande 1967:38 hemställde andra lagutskottet att frågan om jämställdhet mellan män och kvinnor i socialförsäkringssystemet måtte bli föremål för särskild utredning.

I ett i mars 1971 avlämnat slutbetänkande "Familjepensionsfrågor m. m." (SOU 1971:19) har *pensionsförsäkringskommittén* redovisat sina

överbägganden i fråga om utformningen av ett framtida familjepensions-system. Kommittén undersöker bl. a. i vad mån de skillnader mellan kvinnor och män, som finns i de nuvarande bestämmelserna inom den allmänna pensioneringen, fortfarande är motiverade mot bakgrund av de förändringar som ägt rum inom samhällslivet och den utveckling som kan förutses i framtiden.

För att klargöra vilka familjepensionsbestämmelser som kan vara ändamålsenliga i framtiden har kommittén undersökt de situationer, då ett efterlevandepensionsskydd kan anses vara motiverat. Kommittén har funnit att de personer, som särskilt behöver ett sådant skydd, är 1) minderåriga barn, 2) försörjare till sådant barn samt 3) efterlevande som på grund av ålder, hälsotillstånd eller av arbetsmarknadsmässiga skäl har särskilda svårigheter att få förvärvsarbete.

Kommittén anser att änkepensioneringen i framtiden, när kvinnorna i högre grad än nu kan ägna sig åt förvärvsarbete, bör ersättas med dels en utbyggd barnpensionering, dels en oberoende av kön utgående försörjarpension och dels särskilda åtgärder för efterlevande som på grund av sin ålder eller av andra skäl har särskilda svårigheter på arbetsmarknaden. När så skall kunna ske är det enligt kommitténs mening f. n. inte möjligt att med bestämdhet förutsäga. Mot ett omedelbart slopande av änkepensioneringen talar framför allt den omständigheten att denna pensionsform fyller ett stort socialt behov.

För mera omedelbart genomförande har kommittén lagt fram förslag om införande av en särskild pensionsförmån benämnd barnpensionstillägg. Syftet med denna förmån är främst att förbättra situationen för änklings familjer samt för familjer där barnens föräldrar vid enderas död inte är gifta. Vidare har framlagts förslag om att åldersgränsen för barnpension inom folkpensioneringen skall höjas från 16 till 18 år och att nuvarande bestämmelser om hustrutillägg skall ges motsvarande tillämpning beträffande män. I samband härmed föreslås att tillägget kallas maketillägg.

Kommittén har också funnit att redan nu beslut kan fattas om att änkepension inom tilläggspensioneringen vid framtida pensionsfall inte skall utgå till unga kvinnor utan barn. Den har därför framlagt förslag om att en nedre åldersgräns för rätt till änkepension till barnlösa änkor införs inom tilläggspensioneringen och att denna gräns sätts vid 36 års ålder, eller samma gräns som gäller inom folkpensioneringen.

Beträffande reglerna om barntillägg till ålders- eller förtidspension har kommittén föreslagit den ändringen att sådant tillägg skall kunna utgå även till gift kvinna, som uppbär egenpension, och kommittén har också föreslagit borttagande av den s. k. sextioårsregeln, som innebär att äktenskapet måste ha ingåtts före det mannen fyllt 60 år för att rätt till änkepension inom tilläggspensioneringen skall föreligga.

Ett motionsyrkande om utredning av frågan om och förslag till en allmän egenpension avvisades av riksdagen *förra året* i enlighet med socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkande 1972:28. Utskottet

hänvisade till att pensionsförsäkringskommitténs förslag var föremål för Kungl. Maj:ts prövning och framhöll att en reform av den storleksordning det här gällde självfallet måste vägas mot andra angelägna reformer inom den allmänna försäkringen, och att den i varje fall inte kunde genomföras annat än etappvis och under lång tid. Det slutliga resultatet av pensionsförsäkringskommitténs arbete borde enligt utskottets mening avvaktas innan man föranstaltade om en ny utredning i syfte att utarbeta konkreta förslag till bestämmelser och fastställa en tidigare tidsplan för deras genomförande.

Utskottet

Av motionerna i förevarande betänkande tar två upp frågan om efterlevandeskyddet, medan en behandlar frågan om förbättrad social trygghet för vissa grupper på landsbygden. Motionen 1973:1146 innehåller ett utredningsyrkande avseende en allmän egenpension uppbyggd i huvudsaklig överensstämmelse med det förslag till ett framtida familjepensionssystem som skisserats av pensionsförsäkringskommittén i dess betänkande "Familjepensionsfrågor m. m." (SOU 1971:19). I motionen 1973:1152 yrkas förslag om ett efterlevandeskydd som är neutralt i förhållande till kön, medan motionären i motionen 1973:280 begär en utredning om hemarbetets värdering i syfte att bereda bl. a. lantbrukarhustrur större social trygghet. Sistnämnda motion har mot bakgrund av den däri lämnade motiveringen ansetts lämpligen böra behandlas i samband med frågan om en allmän egenpension.

Socialförsäkringsutskottet hade senast förra året att pröva ett motionsyrkande av samma innehåll som i motionen 1973:1146. Därvid hänvisade utskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande 1972:28 till att pensionsförsäkringskommitténs förslag var föremål för Kungl. Maj:ts prövning och att det slutliga resultatet av kommitténs arbete borde avvaktas innan man tillsatte en ny utredning. Utskottet framhöll också att en reform av den storleksordning det här gällde självfallet måste vägas mot andra angelägna reformer inom den allmänna försäkringen och att den — om än väl motiverad — i varje fall inte kunde genomföras annat än etappvis och under lång tid.

Utskottet, som inte kan finna att riksdagen bör inta en annan ståndpunkt i år än förra året, vill erinra om att utskottet i ett nyligen avlämnat betänkande (SfU 1973:2) särskilt markerat vilka pensionsreformer som enligt utskottets mening bör tillmätas hög prioritet. Hit hör i första hand frågan om förbättrade pensionsvillkor för folkpensionärer och unga invalider samt frågan om en sänkning av pensionsåldern.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till samtliga motioner.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

att riksdagen avslår

1. motionen 1973:280,
2. motionen 1973:1146,
3. motionen 1973:1152.

Stockholm den 20 februari 1973

På socialförsäkringsutskottets vägnar

TORSTEN FREDRIKSSON

Närvarande: herrar Fredriksson (s), Lundberg (s), Jonsson i Mora (fp), fröken Sandell (s), herrar Ringaby (m), Karlsson i Ronneby* (s), Magnusson i Nennesholm (c), Persson i Stockholm (s), Mundebo* (fp), fru Håvik* (s), fröken Pehrsson (c), herrar Marcusson (s), Björck i Nässjö (m), Olsson i Stockholm (vpk) och Andersson i Nybro (c).

* Ej närvarande vid betänkandets justering.

Reservation

av herrar Jonsson i Mora (fp) och Mundebo (fp), vilka ansett

dels att det avsnitt av utskottets yttrande som börjar på s. 6 med "Socialförsäkringsutskottet hade" och slutar på s. 7 med "samtliga motioner" bort ha följande lydelse.

Som framgår av den inledningsvis lämnade redogörelsen har pensionsförsäkringskommittén i ett i mars 1971 avlämnat slutbetänkande redovisat sina överväganden i fråga om utformningen av ett framtida familjepensionssystem. Kommittéförslaget, som bl. a. innebär att änkepensioneringen på sikt bör ersättas med en utbyggd barnpensionering och en oberoende av kön utgående försörjarpension, är enligt utskottets mening i väsentliga delar väl ägnat att läggas till grund för lagstiftning. Utskottet är medvetet om att en reform av den storleksordning det här gäller måste genomföras etappvis och att man måste räkna med en lång övergångstid. Åtskilliga skäl – inte minst hänsynen till alla dem som skulle komma att beröras av reformen – talar emellertid för att man inte onödigtvis skjuter beslutet om dess genomförande på framtiden.

Enligt utskottets mening bör man således så snart som möjligt fatta konkreta beslut om införande av en allmän egenpension och samtidigt utarbeta en tidsplan för bestämmelsernas ikraftträdande. Med hänsyn till att pensionsförsäkringskommittén numera avslutat sitt arbete och pensionsålderskommitténs omfattande utredningsuppdrag beräknas kunna avslutas under innevarande år bör en särskild utredning få i uppdrag att utforma de nya bestämmelserna. Dessa bör enligt utskottets mening vara

så avfattade att de medger intjänande av ATP-poäng under tid då förälder vårdar barn i hemmet.

dels att utskottet bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1146 och med anledning av motionerna 1973:280 och 1973:1152 i skrivelse till Kungl. Maj:t begär utredning och förslag om allmän egenpension i enlighet med de riktlinjer som skisserats i motionen 1973:1146.